

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БАСОВА ІРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 349.3:314.151.3-054.73

**ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА
ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Спеціальність 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України.

Науковий керівник доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
ШУМИЛО Михайло Миколайович,
Верховний Суд,
начальник правового управління (IV)
департаменту аналітичної та
правової роботи

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
ВИШНОВЕЦЬКА Світлана Василівна,
Національний авіаційний університет,
завідувач кафедри цивільного права і процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
ЮШКО Алла Миронівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри трудового права

Захист відбудеться «___» _____ 2019 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «___» _____ 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституцією України визначено соціальну спрямованість держави, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнано найвищою соціальною цінністю, а її головним обов'язком – забезпечення та захист прав і свобод людини та громадянина.

Військова агресія Російської Федерації проти України в окремих районах Луганської та Донецької областей, анексія Автономної Республіки Крим змусила тисячі громадян змінити своє місце проживання та переселитися в інші регіони нашої держави. Це спричинило появу не тільки нового суб'єкта права соціального забезпечення – внутрішньо переміщеної особи, а й нових для соціально-забезпечувальної сфери проблем, передусім щодо працевлаштування, забезпечення житлом, відновлення пенсійних виплат, грошових допомог, медичної допомоги, що потребують вирішення.

Зазначені проблеми є викликом для держави та сучасної науки права соціального забезпечення. Дослідження статусу внутрішньо переміщеної особи як окремого суб'єкта права соціального забезпечення, особливостей його правового регулювання є необхідною складовою загальної системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, а виявлення проблем і створення ефективних механізмів їх подолання є запорукою розвитку сучасної науки, держави і суспільства. За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб станом 09.07.2018 року на облік взято 1 515 128 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей і Автономної Республіки Крим.

Останнім часом дослідження правового статусу внутрішньо переміщеної особи у вітчизняній науці здійснювалися переважно представниками науки адміністративного права. Окремі аспекти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб було проаналізовано в кандидатській дисертації Д.А. Чижова «Правовий механізм забезпечення соціального захисту людини в умовах військових конфліктів» (2018 р.).

Незважаючи на наявність наукових робіт, присвячених окремим аспектам правового регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, спеціальне комплексне дослідження їх правового статусу з позиції права соціального забезпечення до цього часу здійснене ще не було. Проблемними для внутрішньо переміщених осіб залишаються питання про відновлення та/або отримання документів, працевлаштування, відновлення та отримання пенсійних виплат, грошових допомог та ін.

Таким чином, актуальність теми дисертації зумовлюється необхідністю розвитку науки права соціального забезпечення щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, удосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися в межах таких тем науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України: «Реформа трудового та пенсійного законодавства в умовах європейської інтеграції України» на 2015-2016 роки (номер державної реєстрації РК 0115U002139); «Правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні та Республіці Білорусь: становлення, сучасний стан, перспективи розвитку і взаємодії» на 2016 – 2017 роки (номер державної реєстрації РК 0117U002830); «Правові проблеми реалізації та удосконалення трудового законодавства України» на 2017-2019 роки (номер державної реєстрації РК 0117U002699).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науки права соціального забезпечення щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб як окремих суб'єктів права соціального забезпечення, а також внесення теоретично обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України в цій сфері.

Для досягнення цієї мети у дисертації вирішувалися такі завдання: розглянути правову категорію «внутрішньо переміщена особа» в історичній ретроспективі та у сучасний період;

охарактеризувати правовий статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення;

розглянути міжнародні стандарти захисту внутрішньо переміщених осіб на предмет відповідності ним актів національного законодавства України в цій сфері;

з'ясувати особливості правового регулювання статусу внутрішньо переміщеної особи в окремих зарубіжних країнах з метою імплементації позитивного законодавчого досвіду в національну юридичну практику;

визначити поняття та види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб;

охарактеризувати особливості здійснення прав внутрішньо переміщеної особи на такі види соціального захисту, як пенсійне забезпечення, соціальний захист на випадок безробіття, грошова допомога;

сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції про вдосконалення чинного законодавства України у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб з урахуванням міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн.

Об'єктом дослідження є правовідносини із соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження є статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань у дисертації застосовувалися загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Діалектичний метод дозволив розглянути проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб у їх взаємозалежності та взаємозв'язку (підрозділи 1.1, 1.2). Історично-правовий метод використовувався при дослідженні історичних фактів внутрішніх переміщень населення в Україні, становлення та розвитку законодавства про соціальний захист внутрішньо переміщених осіб (розділ 1). Формально-логічний метод застосовувався при визначенні понять внутрішньо переміщеної особи, внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера, внутрішньо переміщеної особи-безробітного (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2). За допомогою порівняльно-правового методу здійснено порівняльний аналіз правового регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб за міжнародно-правовими актами, законодавством України та законодавством окремих зарубіжних країн (Грузії, Азербайджанська Республіка, Сербська Республіка, Республіка Молдова (підрозділи 2.2, 3.3). Застосування методів системного і теоретико-правового прогнозування дозволило дослідити здійснення внутрішньо переміщеними особами прав на пенсійне забезпечення, на соціальний захист на випадок безробіття, на грошову допомогу (підрозділи 3.1, 3.2).

Нормативну основу дисертації становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, акти чинного законодавства України та законодавства окремих зарубіжних країн.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці таких учених: В.С. Андрєєва, О.М. Балакіревої, К.С. Батигіна, Н.Б. Болотіної, С.Б. Булеци, А.В. Бурки, С.В. Вишновецької, Гай С. Гудвин-Гілла, М.Т. Кобець, О.І. Котляр, К.О. Крохмальової, О.І. Кульчицької, Т.Р. Кульчицького, В. Кьоліна, Я.В. Лазур, М.В. Меджул, Є.В. Микитенка, Е. Муні, П.Д. Пилипенка, І.М. Полюжина, М.В. Савчина, С.М. Синчук, О.В. Скрипнюка, Л.І. Спиридонова, О.А. Фесенко, Г.О. Христової, Д.А. Чижова, Н.В. Шелевер, М.М. Шумила, А.М. Юшко та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Європейського суду з прав людини, Верховного Суду, інших судів за 2014-2018 рр.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням статусу внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

У межах проведеного дослідження отримано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

здійснено класифікацію фактів масових вимушених переміщень населення, які відбувалися на території УРСР, за підставами переселень: (1) політичні: «обмін населенням», 1944 р.; (2) економічні: спорудження водосховищ Дніпровського гідрокасаду 50 – 70-х рр. ХХ ст.; (3) оборонні:

будівництво Яворівського військового полігону у Львівській області з 40-х рр. XX ст.; (4) техногенні: аварія на Чорнобильській атомній електростанції, 1986 р. Досліджено рівень соціального захисту переселенців у зазначені періоди;

сформульоване авторське визначення поняття внутрішньо переміщеної особи як фізичної особи, яка внаслідок обставин об'єктивного характеру, спричинених військовими діями, окупацією чи анексією території, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, змінила своє місце проживання в межах державно визнаних кордонів та набула відповідного правового статусу згідно із законодавством;

визначено поняття внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення, якою є правоздатна фізична особа, яка внаслідок свого галузевого правового статусу виступає носієм відповідних прав та обов'язків, передбачених загальним та спеціальним законодавством;

виокремлено у межах внутрішньо переміщених осіб як загальних суб'єктів права соціального забезпечення таких спеціальних суб'єктів, як «внутрішньо переміщена особа-пенсіонер» та «внутрішньо переміщена особа-безробітний». Сформульоване авторське визначення внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера як внутрішньо переміщеної особи, яка має статус пенсіонера, набутий відповідно до норм пенсійного законодавства України, та реалізує право на пенсію шляхом проходження додаткових процедур для підтвердження пенсійної правоздатності та дієздатності як на момент призначення пенсії, так і впродовж її виплати. Внутрішньо переміщеною особою-безробітним є особа, яка, перебуваючи в статусі внутрішньо переміщеної особи, набула статусу безробітного, в тому числі шляхом перереєстрації, відповідно до вимог законодавства про зайнятість та реалізує права і виконує обов'язки у сфері соціального захисту безробітних;

удосконалено:

поняття соціального захисту внутрішньо переміщеної особи в Україні, який запропоновано визначити як систему організаційних, правових, економічних, фінансових заходів, спрямованих на убезпечення зазначеної особи від негативних наслідків настання соціального ризику (військові дії, окупація чи анексія територій, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру);

визначення грошової допомоги внутрішньо переміщеній особі як адресної систематичної грошової соціальної виплати, призначення якої не пов'язане з попередньою трудовою діяльністю цієї особи чи зі сплатою страхових внесків, що надається з метою її матеріальної підтримки у разі зазнання втрат, пов'язаних із тимчасовою окупацією окремих районів Луганської і Донецької областей, Автономної Республіки Крим, за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету та коштів, що надходять до державного бюджету як благодійна або міжнародна допомога;

статтю 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», якою визначені підстави скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, в частині її доповнення такою додатковою підставою, як скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб після реалізації внутрішньо переміщеною особою комплексу таких спеціальних прав, як право на щомісячну адресну грошову допомогу, право на отримання статусу безробітного на спеціальних умовах, безоплатного тимчасового проживання;

статтю 6 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» в частині закріплення в ній окремого права внутрішньо переміщеної особи на відновлення документів у разі їх втрати, пошкодження або залишення на тимчасово окупованій території (диплому про вищу освіту та додатку до нього, трудової книжки, паспорту, свідоцтва про народження й інших правовстановлюючих документів);

зміст частини четвертої ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яку запропоновано викласти у такій редакції: «Внутрішньо переміщена особа, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява такою особою надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви). У разі припинення приймання поштових відправлень на/з території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, така заява подається до відповідного районного, міськрайонного, міського, районного у місті центру зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи»;

пункт 2 Порядку здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08 червня 2016 року № 365, в частині проходження фізичної ідентифікації під час здійснення внутрішньо переміщеною особою права на пенсійне забезпечення. Зокрема, запропоновано розширити перелік банківських установ, у яких можливо проходити фізичну ідентифікацію внутрішньо переміщеним особам-пенсіонерам, передбачити необхідне програмне забезпечення таких установ та їх відповідальність у цій сфері;

статтю 14 Закону України «Про зайнятість населення» в частині включення внутрішньо переміщених осіб до переліку категорій громадян, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню;

дістало подальшого розвитку:

наукові положення про правосуб'єктність внутрішньо переміщених осіб як суб'єктів права соціального забезпечення в частині визначення їх правоздатності та дієздатності;

наукові підходи до класифікації внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, запропоновано класифікацію внутрішньо переміщених осіб-безробітних за такими критеріями: 1) внутрішньо переміщені особи-безробітні, які до набуття статусу внутрішньо переміщених осіб перебували на обліку як особи, що шукають підходящу роботу; 2) внутрішньо переміщені особи-безробітні, які набувають статусу безробітного після внутрішнього переміщення, що у свою чергу поділяються на: а) осіб, які припинили трудові правовідносини з роботодавцями, що здійснюють діяльність на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, за підставам, передбаченими законодавством про працю; б) осіб, які не припинили трудові правовідносини з роботодавцями, що здійснюють діяльність на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, але не мають можливості продовжувати роботу; 3) внутрішньо переміщені особи-безробітні, які припинили діяльність самозайнятих осіб.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретичних і практичних питань статусу внутрішньо переміщених осіб як суб'єктів права соціального забезпечення;

правотворчій діяльності – для вдосконалення правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб з урахуванням міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн;

правозастосовчій діяльності – для вдосконалення практики застосування законодавства у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб;

навчальному процесі – при викладанні нормативних дисциплін «Трудове право», «Право соціального забезпечення», спеціального курсу «Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб», при підготовці навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, а також доповідалися на науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні факти в системі правового регулювання» (м. Київ, 26 листопада 2015 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність норм права» (м. Київ, 17 листопада 2016 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Правова реформа: концепція, мета, впровадження» (м. Київ, 23 листопада

2017 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення» (м. Харків, 3 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціального права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 31 жовтня 2017 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи» (м. Київ, 26 лютого 2016 р.); Міжнародній конференції «Права біженців та внутрішньо переміщених осіб: кращі європейські практики та шляхи їх імплементації» (м. Харків, 3-4 квітня 2018 року).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 14 публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також у 7 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені окресленою проблематикою, метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування) і додатку. Загальний обсяг роботи становить 198 сторінок, з яких основний зміст – 166 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, висвітлено наукову новизну дослідження та практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Поняття та правовий статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення» складається з двох підрозділів та присвячений аналізу змісту поняття «внутрішньо переміщена особа» як правової категорії, передумов внутрішніх переміщень населення в історичній ретроспективі, а також правового статусу внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

У **підрозділі 1.1. «Внутрішньо переміщена особа» як категорія права соціального забезпечення** проаналізовано правову категорію «внутрішньо переміщена особа», особливості застосування термінологічних понять повоєнних часів, а також виокремлено та досліджено підстави внутрішніх переміщень населення протягом ХХ століття.

Визначено, що внутрішньо переміщеною особою як суб'єктом права соціального забезпечення є правоздатна фізична особа, яка внаслідок свого галузевого правового статусу виступає носієм відповідних прав і обов'язків, передбачених загальним та спеціальним законодавством.

З'ясовано, що в чинних за радянських часів актах законодавства застосовувалися такі терміни, як «переселені», «виселені», «евакуйовані», «переміщені» без визначення цих понять. Їх зміст розкривався у словниках, у яких серед загальних ознак усіх зазначених термінів називалися такі: масовий характер; вимушена зміна місця проживання, що була зумовлена фізичним та психологічним тиском; створення умов та обставин, які змушували мешканців залишати своє постійне місце проживання.

Встановлено, що внутрішні переміщення населення тогочасного періоду здійснювалися внаслідок рішень органів радянської влади в економічній, ідеологічній, оборонній галузях; переселені особи *de facto* ставали внутрішньо переміщеними особами. Під час таких переселень порушувалися права і свободи зазначених осіб, що виявлялося в застосуванні заходів фізичного та психологічного тиску, відсутності соціального захисту, неможливості відновлення своїх порушених прав та оскарження відповідних актів державних і партійних органів.

З'ясовано, що нормативно-правовими актами визначався здебільшого механізм переселення, а питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб вирішувалися лише частково і, загалом, мали декларативний характер. Типовими ознаками актів тогочасних органів влади були їх секретність, двозначність змісту, а також термінологічні розбіжності. Рівень соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у всіх досліджених фактах примусових переселень залишався низьким або зовсім був відсутнім. Грошові виплати та пільги надавалися частково, а житлове, медичне й побутове забезпечення практично не здійснювалося. Це свідчить про те, що примусові переселення у той час були одним із засобів досягнення радянською владою політичної та економічної вигоди, а права внутрішньо переміщених осіб порушувалися або обмежувалися.

У підрозділі сформульовано поняття та ознаки внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

У підрозділі 1.2. **«Правовий статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення»** досліджено підстави набуття та припинення галузевого правового статусу внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

Внутрішньо переміщена особа стає учасником соціально-забезпечувальних правовідносин за наявності галузевого правового статусу, одним із елементів якого є правосуб'єктність внутрішньо переміщеної особи. У підрозділі проаналізовано виникнення та зміст правоздатності та дієздатності внутрішньо переміщених осіб.

Внутрішньо переміщена особа є індивідуальним суб'єктом права соціального забезпечення, а передбачені спеціальним законодавством права реалізуються нею одноособово. Водночас такий вид соціального захисту внутрішньо переміщеної особи, як адресна грошова допомога на покриття

витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, призначається на сім'ю.

Обґрунтовано недоцільність надання спеціального правового статусу «дитина війни» дітям, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході України, через термінологічні розбіжності, різний обсяг правоздатності та дієздатності.

Передбачені соціально-забезпечувальним законодавством права внутрішньо переміщених осіб поділено за суб'єктною ознакою на: універсальні (право на отримання щомісячної грошової допомоги, забезпечення тимчасовим житлом, отримання гуманітарної допомоги й ін.); спеціальні (влаштування в дошкільний заклад, квота місця для внутрішньо переміщених осіб-абітурієнтів у вищих навчальних закладах, оздоровлення та реабілітація для внутрішньо переміщених осіб-дітей, відновлення документів та ін.).

Встановлено, що передбачені законодавством права внутрішньо переміщених осіб не є безстроковими або такими, що надаються довічно. У зв'язку з цим запропоновано доповнити статтю 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» додатковою підставою скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб (припинення статусу внутрішньо переміщеної особи) після реалізації нею комплексу таких спеціальних прав, як право на щомісячну адресну грошову допомогу (отримання виплат протягом встановленого строку), право на припинення трудових правовідносин з роботодавцем, що здійснює свою діяльність на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, в Автономній Республіці Крим, для отримання статусу безробітного на спеціальних умовах, безоплатне тимчасове проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Внесено конкретні пропозиції про закріплення на законодавчому рівні механізму скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб.

Другий розділ «Правовий статус внутрішньо переміщених осіб за міжнародно-правовими актами та законодавством окремих зарубіжних країн» складається з двох підрозділів та присвячений характеристиці міжнародно-правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб, а також правового статусу зазначених осіб за законодавством окремих зарубіжних країн (Грузія, Азербайджанська Республіка, Сербська Республіка, Республіка Молдова).

У підрозділі 2.1. «Правовий статус внутрішньо переміщених осіб за міжнародно-правовими актами» зазначено, що міжнародний захист внутрішньо переміщених осіб здійснюється через діяльність міжнародних

організацій та схвалені ними міжнародно-правові акти у сфері захисту зазначених осіб.

Проаналізовано міжнародні стандарти захисту внутрішньо переміщених осіб, закріплені в актах ООН (Керівні принципи з питань переміщення осіб усередині країни (1998 р.), Ради Європи (Резолюція ПАРС «Щодо майна біженців та переміщених осіб», Рекомендація ПАРС «Забуті люди Європи: захист прав людини осіб, переміщених на тривалий час», «Державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб», Принципи щодо реституції житла та майна біженців і внутрішньо переміщених осіб («Принципи Пінґейру»)), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (Рішення Ради Міністрів ОБСЄ «Елементи конфліктного циклу, пов'язаного з підвищенням потенціалу ОБСЄ з раннього попередження, терміновими діями, сприянню діалогу, підтримки посередництва та післяконфліктного відновлення») та ін.

Зазначеними міжнародно-правовими актами охоплюється значне коло проблемних питань, зокрема у соціально-забезпечувальній сфері (відновлення та/або отримання документів, працевлаштування, відновлення та отримання пенсійних виплат, грошових допомог, медичної допомоги, тимчасового житла). Вони є важливою допоміжною складовою національної політики у сфері захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні, оскільки дозволяють побудувати систему національного законодавства у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб відповідно до міжнародних стандартів.

Встановлено, що на сьогодні єдиним міжнародно-правовим актом у сфері регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб, є Керівні принципи з питань переміщення осіб усередині країни ООН (1998 р.), які мають рекомендаційний характер. Положення Керівних принципів є основою законодавства України в цій сфері. Водночас потребує закріплення у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» за внутрішньо переміщеною особою окремого права на відновлення документів як невід'ємної складової для здійснення нею прав у сфері соціального захисту.

У **підрозділі 2.2. «Особливості правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб за законодавством окремих зарубіжних країнах»** на підставі проведеного аналізу особливостей правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб у таких країнах, як Грузія (Абхазія, Південна Осетія), Азербайджанська Республіка (Нагірний Карабах), Сербська Республіка, Косово, Республіка Молдова (Придністров'я) встановлено, що для Грузії, Азербайджанської Республіки та Сербської Республіки політика у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є складовою державної політики загалом, Молдова залишається чи не єдиною країною, в якій соціальний захист внутрішньо переміщених осіб майже не передбачений законодавством.

У зазначених вище країнах внутрішньо переміщеним особам надаються такі види соціального захисту, як: грошові виплати (одноразові або щомісячні); тимчасове проживання у спеціальних закладах (осіб похилого віку, дітей, родин осіб з інвалідністю); медична допомога; надання медичних препаратів та лікарських засобів; пільги у сфері освіти (зарахування дітей до дошкільних закладів, здобуття середньої освіти); гуманітарна допомога тощо.

Окремі положення правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб у зарубіжних державах представляють інтерес для національного законодавця. Цікавим є досвід Грузії в частині запровадження програм, спрямованих на подолання проявів дискримінації щодо внутрішньо переміщеної особи; застосування диференційованого підходу до визначення соціально-забезпечувальних заходів з використанням бальної системи оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб з метою надання допомоги найбільш уразливим категоріям з них; розширення цільових державних програм соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; запровадження тимчасових податкових пільг для роботодавців, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб, тощо.

Програми з подолання проявів дискримінації щодо внутрішньо переміщених осіб повинні розроблятися й в Україні із залученням зазначених осіб, представників громадських об'єднань, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських діячів, волонтерів. Сербський досвід може стати корисним для українського законодавця в частині покладення на державні органи обов'язку надання всіх необхідних для внутрішньо переміщеної особи документів, а також сприяння в їх видачі або заміні при втраті чи пошкодженні внаслідок переміщення.

Третій розділ «Окремі види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні» складається з трьох підрозділів та присвячений визначенню особливостей здійснення прав внутрішньо переміщеною особою на пенсійне забезпечення, соціальний захист на випадок безробіття, грошову допомогу.

У підрозділі 3.1. «Здійснення права внутрішньо переміщеною особою на пенсійне забезпечення» визначено поняття внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера, досліджено статус внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера та особливості реалізації нею права на пенсійне забезпечення.

Встановлено, що внутрішньо переміщена особа-пенсіонер як суб'єкт права соціального забезпечення може реалізувати своє право на пенсійне забезпечення за умови наявності у неї галузевого правового статусу. Правоздатність внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера передбачає можливість мати права і обов'язки у сфері пенсійного забезпечення. Момент виникнення дієздатності внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера на пенсійне забезпечення визначається Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Визначено особливості механізму здійснення внутрішньо переміщеною особою-пенсіонером права на пенсійне забезпечення порівняно з іншими категоріями пенсіонерів. Це, зокрема, проявляється у наявності спеціальних додаткових процедур під час реалізації права на пенсійне забезпечення, за допомогою яких пенсійна правоздатність та дієздатність або підтверджується, або спростовується. Встановлено особливості обчислення страхового стажу внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера при призначенні пенсії.

Підтримано позицію щодо доцільності збереження спеціального порядку здійснення внутрішньо переміщеними особами-пенсіонерами права на пенсійне забезпечення, що полягає у систематичній фізичній ідентифікації зазначених осіб. Реалізація права на пенсійне забезпечення громадянами України, які проживають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим, напряду пов'язана з набуттям статусу внутрішньо переміщеної особи.

Здійснено класифікацію внутрішньо переміщених осіб-пенсіонерів за критерієм часу набуття статусу пенсіонера: а) особи, які були суб'єктами пенсійних правовідносин і згодом набули статусу внутрішньо переміщеної особи; б) особи, які набули статусу внутрішньо переміщеної особи і згодом стали суб'єктами пенсійних правовідносин. Це дозволило визначити та проаналізувати особливості обчислення страхового стажу при призначенні пенсії зазначеним категоріям пенсіонерів.

Для спрощення механізму реалізації внутрішньо переміщеними особами-пенсіонерами права на пенсійне забезпечення запропоновано розширити перелік банківських установ, у яких буде дозволено проходити систематичну фізичну ідентифікацію зазначеними особами, а не обмежуватися публічним акціонерним товариством «Державний ощадний банк України», як це визначено абзацом 4 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 р. № 637.

У підрозділі 3.2. «Особливості здійснення внутрішньо переміщеною особою права на соціальний захист на випадок безробіття» визначено поняття внутрішньо переміщеної особи-безробітного та досліджено її правовий статус.

Правоздатність внутрішньо переміщеної особи-безробітного передбачає можливість мати права і обов'язки у сфері соціального захисту на випадок безробіття. Момент виникнення дієздатності внутрішньо переміщеної особи-безробітного на соціальний захист на випадок безробіття визначається законами України «Про зайнятість населення» та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

Встановлено, що видами матеріального забезпечення та соціальних послуг, на які мають право внутрішньо переміщені особи-безробітні, є: допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації

безробітним підприємницької діяльності; допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні; професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у професійно-технічних закладах та закладах вищої освіти, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях; профорієнтація; пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням; здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб відповідно до статті 24-1 Закону України «Про зайнятість населення».

Доведено необхідність включення внутрішньо переміщених осіб-безробітних до переліку категорій осіб, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, закріпленого у ст. 14 Закону України «Про зайнятість населення».

Проаналізовано спеціальний механізм набуття статусу внутрішньо переміщеної особи-безробітного особами, які не мають можливості припинити трудові правовідносини з об'єктивних причин (ліквідація підприємства, установи, організації, їх підпорядкованість органам ЛНР/ДНР і т. ін.) з роботодавцем, що знаходиться на тимчасово окупованій території Донецької або Луганської областей, Автономної Республіки Крим. Обґрунтовано, що такий спеціальний механізм набуття статусу внутрішньо переміщеної особи-безробітного необхідно поширити й на всіх осіб, які бажають набути статусу внутрішньо переміщеної особи для реалізації прав на працю, пенсійне забезпечення, грошову допомогу, але не мають можливості припинити трудові правовідносини та отримати трудову книжку. У зв'язку з цим запропоновано внесення відповідних змін до частини четвертої ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Визначені особливості обчислення страхового стажу внутрішньо переміщеної особи-безробітного при призначенні допомоги по безробіттю, в тому числі за відсутності документів про періоди її трудової діяльності, заробітної плати (доходу), страхового стажу.

Проаналізовано передбачену законодавством спрощену процедуру припинення самозайнятості внутрішньо переміщеної особи. Для забезпечення реалізації внутрішньо переміщеною особою права на вибір місця, виду діяльності та роду занять, стимулювання самозайнятості запропоновано доповнити ст. 24-1 Закону України «Про зайнятість населення» окремою частиною, в якій передбачити надання мікрокредитів внутрішньо переміщеним особам для самозайнятості.

У підрозділі 3.3. «Право на грошову допомогу внутрішньо переміщеним особам» визначені поняття грошової допомоги внутрішньо переміщеній особі, підстави набуття права на її отримання, умови припинення або призупинення її виплати.

Встановлено, що суб'єктами отримання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, у праві соціального забезпечення є виключно внутрішньо переміщені особи.

За чинним законодавством України грошова допомога має диференційований характер і надається не всім внутрішньо переміщеним особам, а лише найбільш нужденним з їх числа. Її надання відіграє важливу роль у системі соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, проте розмір грошової допомоги, визначений законодавством, є недостатнім і не дозволяє внутрішньо переміщеним особам задовольнити першочергові потреби. У зв'язку з цим обґрунтована необхідність збільшення розміру грошової допомоги дітям та працездатним особам зі статусом внутрішньо переміщених осіб до розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом про державний бюджет України на відповідний рік.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, зокрема:

1. Внутрішньо переміщена особа – це фізична особа, яка внаслідок обставин об'єктивного характеру, спричинених військовими діями, окупацією чи анексією території, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, змінила своє місце проживання в межах державно визнаних кордонів та набула відповідного правового статусу згідно із законодавством.

2. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення – це правоздатна фізична особа, яка внаслідок свого галузевого правового статусу виступає носієм відповідних прав та обов'язків, передбачених загальним та спеціальним законодавством. Для внутрішньо переміщеної особи як спеціального суб'єкта права соціального забезпечення чинним законодавством України передбачені особливості реалізації нею прав на пенсійне забезпечення, соціальний захист на випадок безробіття, грошову допомогу, медичну допомогу.

3. Наявність статусу внутрішньо переміщеної особи зумовлює реалізацію нею передбачених законодавством спеціальних прав, які не можуть бути безстроковими або надаватися довічно. Видається необхідним доповнити статтю 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» додатковою підставою скасування дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи та внесення відомостей про це в Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб (припинення статусу внутрішньо переміщеної особи) після реалізації нею комплексу спеціальних прав.

4. Тимчасова окупація Автономної Республіки Крим й окремих районів Луганської і Донецької областей, що спричинила внутрішнє переміщення

осіб, є соціальним ризиком, від несприятливих наслідків якого чинним законодавством України передбачені заходи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб – це система організаційних, правових, економічних, фінансових заходів, спрямованих на убезпечення зазначених осіб від негативних наслідків настання соціального ризику (військові дії, окупація чи анексія територій, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру).

5. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб включає в себе: 1) внутрішньодержавний соціальний захист внутрішньо переміщених осіб, який здійснюється державою шляхом створення спеціальних органів або наділення додатковою компетенцією вже існуючих, прийняттям спеціальних нормативно-правових актів у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; 2) міжнародний захист внутрішньо переміщених осіб, що здійснюється міжнародними організаціями шляхом схвалення актів у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб як універсальної дії, так і стосовно окремих держав.

6. У цей час ключовим міжнародно-правовим актом у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб є Керівні принципи ООН з питань переміщення осіб усередині країни від 11 лютого 1998 року. Чинне законодавство України загалом відповідає положенням Керівних принципів з питань переміщення осіб усередині країни. Водночас потребує закріплення у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» за внутрішньо переміщеною особою окремого права на відновлення документів як невід’ємної складової для здійснення нею прав у сфері соціального захисту.

7. Заслуговує на увагу законодавчий досвід таких зарубіжних країн, як Грузія, Республіка Азербайджан, Сербська Республіка у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Ідеться про використання бальної системи оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб при наданні грошової допомоги, розширення цільових державних програм, запровадження тимчасових податкових пільг для роботодавців, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб (Грузія); покладення на державні органи обов’язку надання всіх необхідних для внутрішньо переміщеної особи документів, а також сприяння у їх видачі або заміні при втраті чи пошкодженні внаслідок переміщення (Сербська Республіка).

8. Внутрішньо переміщеною особою-пенсіонером є внутрішньо переміщена особа, яка має статус пенсіонера, набутий відповідно до норм пенсійного законодавства України, та реалізує право на пенсійне забезпечення шляхом проходження додаткових процедур для підтвердження пенсійної правоздатності та дієздатності як на момент призначення пенсії, так і впродовж її виплати. Набуття статусу внутрішньо переміщеної особи має прямий вплив на реалізацію права на пенсійне забезпечення особою, яка перемістилася

з тимчасово окупованих територій Донецької або Луганської областей, Автономної Республіки Крим. Страховий стаж, необхідний для призначення пенсії внутрішньо переміщеним особам-пенсіонерам, залежить від моменту набуття статусу пенсіонера. Для спрощення механізму реалізації внутрішньо переміщеними особами-пенсіонерами права на пенсійне забезпечення, запропоновано розширити перелік банківських установ, у яких буде дозволено проходити систематичну фізичну ідентифікацію.

9. Внутрішньо переміщеною особою-безробітним є особа, яка, перебуваючи в статусі внутрішньо переміщеної особи, набула статусу безробітного, в тому числі шляхом перереєстрації, відповідно до вимог законодавства про зайнятість та реалізує права і виконує обов'язки у сфері соціального захисту безробітних. Страховий стаж і трудовий стаж, необхідний для призначення допомоги по безробіттю внутрішньо переміщеним особам залежить від моменту припинення трудових правовідносини з роботодавцем, що знаходиться на тимчасово окупованій території Донецької або Луганської областей; а для самозайнятих осіб – з моменту припинення самозайнятості на цих територіях. Для внутрішньо переміщених осіб, які набувають статусу безробітного, створено спеціальний механізм припинення трудових правовідносини у випадку неможливості продовжувати роботу. Видається необхідним поширити спеціальний механізм набуття статусу внутрішньо переміщеної особи-безробітного на всіх осіб, які бажають набути статусу внутрішньо переміщеної особи для реалізації прав на працю, пенсійне забезпечення, грошову допомогу, але не мають можливості припинити трудові правовідносини та отримати трудову книжку.

10. Суб'єктами отримання щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, у праві соціального забезпечення є виключно внутрішньо переміщені особи. Суб'єктом права на грошову допомогу є внутрішньо переміщена особа (дієздатна, з обмеженою дієздатністю або недієздатна), водночас грошова допомога призначається на сім'ю. Здійснення права внутрішньо переміщеною особою на такий вид соціального забезпечення залежить від комплексу умов майнового характеру, що свідчить про диференційований підхід до розподілу грошової допомоги. Обґрунтована необхідність збільшення розміру грошової допомоги дітям та працездатним особам зі статусом внутрішньо переміщених осіб до розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом про державний бюджет України на відповідний рік.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Басова І.С. До проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб-дітей в Україні. *Держава і право*. 2016. Вип. 73. С. 272-285.
2. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи в Україні: історично-правовий аспект. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 296-301.

3. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи: теоретичні та практичні проблеми. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 504-511.

4. Basova I. Internally Displaced Persons and Their Legal Status: The Ukrainian Context. *Juridica International*. 2017. No. 26. P. 113-124.

5. Басова І.С. Соціальний захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Юридичні науки. 2017. Вип. 5. Том. 1. С. 140-145.

6. Басова І.С. Пенсіонування внутрішньо переміщених осіб в Україні як новий виклик для пенсійної системи. *Пенсійне забезпечення в Україні та Білорусі: історія становлення і перспективи розвитку*: монографія/за ред.: М. Шумила, І. Комоцької. Київ: Ніка-Центр, 2018. С. 127-149.

7. Басова І.С. Захист права на житлове забезпечення внутрішньо переміщених осіб. *Захист прав внутрішньо переміщених осіб*: монографія / за заг. ред. О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2018. С. 177-201.

8. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи в Україні – нова правова категорія у науці права соціального забезпечення. *Юридичні факти в системі правового регулювання*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 лист. 2015 р.). Київ: ВД «Дакор», 2015. С.117-123.

9. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи – діти як суб'єкт права соціального забезпечення. *Ефективність норм права*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 лист. 2016 р.). Київ: Ніка-Центр, 2016. С.153-157.

10. Басова І.С. Окремі питання при реалізації трудових прав внутрішньо переміщеними особами. *Правова реформа: концепція, мета, впровадження*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 лист. 2017 р.). Київ: Ніка-Центр, 2017. С. 137-140.

11. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи в документах ООН. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю каф. труд. та госп. права Харк. нац. унів. внутр. справ (м. Харків, 3 лист. 2017 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 448-451.

12. Басова І.С. Судовий захист внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми соціального права в умовах євроінтеграції*: матер. міжнар. наук.-практич. конф., присвяч. 90-річчю професора І.М. Сироти (м. Одеса, 31 жовтня 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. С. 114-118.

13. Басова І.С. Внутрішньо переміщені особи та їх місце в реформуванні соціальної сфери. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матер. VI міжн. наук.-практ. конфер. (м. Київ, Нац. авіац. універ., 26 лют. 2016 р.). Тернопіль: Вектор, 2016. Т. II. С. 31-33.

14. Басова І.С. Захист житлових прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб в Україні*: матер. II міжн. наук.-практ. конфер. (м. Ужгород, Ужгородський нац. універ., 20 квітня 2018 р.). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2018. С. 101-104.

АНОТАЦІЯ

Басова І.С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019.

Дисертація є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням статусу внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

У дисертації розглянуто внутрішньо переміщених осіб як правову категорію в історичній ретроспективі та у сучасний період. Охарактеризовано правовий статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення. Розглянуто міжнародні стандарти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб на предмет відповідності ним актів національного законодавства України в цій сфері. З'ясовано особливості правового регулювання статусу внутрішньо переміщеної особи в окремих зарубіжних країнах з метою імплементації позитивного законодавчого досвіду в національну юридичну практику. Визначено поняття та види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Охарактеризовано особливості здійснення прав внутрішньо переміщеної особи на такі види соціального захисту, як пенсійне забезпечення, соціальний захист на випадок безробіття, грошову допомогу.

Сформульовано теоретично обґрунтовані пропозиції про вдосконалення чинного законодавства України у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб з урахуванням міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, суб'єкти права соціального забезпечення, статус внутрішньо переміщеної особи, пенсійне забезпечення, соціальний захист на випадок безробіття, грошова допомога.

АННОТАЦИЯ

Басова И.С. Внутренне перемещенное лицо как субъект права социального обеспечения. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». Одесса, 2019.

Диссертация является первым в отечественной науке комплексным исследованием статуса внутренне перемещенного лица как субъекта права социального обеспечения.

В диссертации рассмотрены внутренне перемещенные лица как правовая категория в исторической ретроспективе и в современный период. Установлено, что вынужденное массовое внутреннее перемещение населения Украины в исторической ретроспективе было обусловлено государственно-

властными решениями, в основе которых лежали политические, этнические, экономические, оборонные причины. Вопросы социального обеспечения этих лиц решались частично и, в целом, имели декларативный характер.

Определено понятие внутренне перемещенного лица как физического лица, которое в результате обстоятельств объективного характера, вызванных военными действиями, оккупацией или аннексией территории, чрезвычайными ситуациями природного или техногенного характера, изменило свое место жительства в пределах государственно признанных границ и получило правовой статус в соответствии с законодательством.

Сформулировано понятие внутренне перемещенного лица как субъекта права социального обеспечения – это правоспособное физическое лицо, которое в силу своего отраслевого правового статуса выступает носителем соответствующих прав и обязанностей, предусмотренных общим и специальным законодательством.

Охарактеризован правовой статус внутренне перемещенного лица как субъекта права социального обеспечения. Временная оккупация отдельных районов Луганской и Донецкой областей, Автономной Республики Крым, которая вызвала внутреннее перемещение лиц, является социальным риском, от неблагоприятных последствий которого действующим законодательством Украины предусмотрены меры их социальной защиты.

Рассмотрены международные стандарты защиты внутренне перемещенных лиц на предмет соответствия им актов национального законодательства Украины в этой сфере. Ключевым международно-правовым актом в сфере защиты прав внутренне перемещенных лиц являются Руководящие принципы по вопросам перемещения лиц внутри страны ООН, 1998 год). Действующее законодательство Украины в целом соответствует положениям Руководящих принципов.

Выяснены особенности правового регулирования статуса внутренне перемещенного лица в отдельных зарубежных странах с целью имплементации позитивного законодательного опыта в национальную юридическую практику.

Определены понятие и виды социальной защиты внутренне перемещенных лиц. Социальная защита внутренне перемещенных лиц – это система организационных, правовых, экономических, финансовых мероприятий, направленных на обеспечение безопасности указанных лиц от негативных последствий наступления социального риска (военные действия, оккупация или аннексия территорий, чрезвычайные ситуации природного или техногенного характера).

Охарактеризованы особенности осуществления прав внутренне перемещенного лица на такие виды социальной защиты, как пенсионное обеспечение, социальная защита на случай безработицы, денежная помощь. Сформулированы определения внутренне перемещенного лица-пенсионера, внутренне перемещенного лица-безработного, денежной помощи внутренне перемещенным лицам.

Сформулированы теоретически обоснованные предложения о совершенствовании действующего законодательства Украины в сфере социальной защиты внутренне перемещенных лиц с учетом международных стандартов и позитивного законодательного опыта отдельных зарубежных стран.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, субъекты права социального обеспечения, статус внутренне перемещенного лица, пенсионное обеспечение, социальная защита на случай безработицы, денежные выплаты.

SUMMARY

I.S. Basova. Internally displaced person as a subject of social security law. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.05 – Labor Law; Social Security Law. – National University «Odessa Academy of Law». Odessa, 2019.

The thesis is the first in the national science special comprehensive study of the status of internally displaced person as a subject of social security law.

Internally displaced persons as a legal category in historical retrospective and within the modern period are considered in the thesis. The legal status of internally displaced person as a subject of social security law is defined. The international social standards for internally displaced persons are considered for compliance with the national legislation of Ukraine in this sphere. The specific features of legislative regulation of internally displaced persons status in certain foreign countries are determined in order to implement positive legal experience in the national legal practice. The social security concept and types of internally displaced persons are defined. Special aspects for the rights exercised by internally displaced person to such types of social security as pension benefits, social unemployment benefits and financial assistance are defined.

Theoretically justified proposals on the current legislation of Ukraine improvement in terms of social security of internally displaced persons are defined taking into account international standards and positive legislative experience obtained by some foreign countries.

Key words: internally displaced persons, subjects of social security law, status of internally displaced person, pension benefits, social unemployment benefits and financial assistance.

Підписано до друку 25.04.2019 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1905-2а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.